

MOLIYA TIZIMINI BARQARORLASHTIRISHDA FISKAL SIYOSATNING O'RNI.

Nazarov G'ayrat Xayrullayevich

gayratnazarov320@gmail.com, +998915792922

Orcid code: 0009-0008-7284-4540

Termiz davlat universiteti Magistratura bo'limi Iqtisodiyot yo'nalishi 2-bosqich
magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada moliya tizimini barqarorlashtirish jarayonida fiskal siyosatning tutgan o'rni va uning makroiqtisodiy barqarorlikka ta'siri ilmiy-nazariy hamda amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda davlat byudjeti siyosati, soliq mexanizmlari va davlat xarajatlarining iqtisodiy sikllarga ta'siri chuqur o'rganilib, fiskal choralar orqali moliyaviy beqarorlik xavflarini kamaytirish imkoniyatlari baholanadi. Shuningdek, fiskal intizom, byudjet defitsiti va davlat qarzini boshqarish masalalarining moliya tizimi barqarorligidagi ahamiyati ochib beriladi. Maqolada zamonaviy iqtisodiy sharoitlarda fiskal siyosatning moslashuvchanligi va samaradorligini oshirishga qaratilgan ilmiy xulosalar va amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: fiskal siyosat, moliya tizimi barqarorligi, davlat byudjeti, soliq siyosati, byudjet defitsiti, davlat xarajatlari, makroiqtisodiy barqarorlik, fiskal intizom, iqtisodiy sikl.

KIRISH

Zamonaviy iqtisodiy munosabatlar sharoitida moliya tizimining barqaror faoliyat yuritishi mamlakat iqtisodiy xavfsizligi va barqaror rivojlanishining asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Global iqtisodiy beqarorlik, tashqi va ichki moliyaviy xatarlarning kuchayishi hamda iqtisodiy sikllarning tebranishi sharoitida davlat tomonidan olib boriladigan fiskal siyosatning ahamiyati yanada ortib bormoqda. Ayniqsa, davlat byudjeti va soliq mexanizmlari orqali iqtisodiyotga ta'sir ko'rsatish moliya tizimini muvozanatlash va barqarorlashtirishda muhim vosita sifatida namoyon bo'lmoqda. Fiskal siyosat davlatning daromad va xarajatlarni tizimini tartibga solish

orqali iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlash, inflyatsion bosimni kamaytirish hamda moliyaviy resurslarning samarali taqsimlanishini ta'minlashga xizmat qiladi. Biroq fiskal siyosatning noto'g'ri yoki nomuvofiq yuritilishi byudjet defitsitining oshishi, davlat qarzining ortishi va moliya tizimida beqarorlik xavfining kuchayishiga olib kelishi mumkin. Shu bois fiskal siyosatning ilmiy asoslangan, muvozanatli va uzoq muddatli yondashuvlarga tayangan holda amalga oshirilishi dolzarb masala hisoblanadi.

So'nggi yillarda ko'plab mamlakatlarda fiskal intizomni mustahkamlash, byudjet siyosatining shaffofligini oshirish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan islohotlar amalga oshirilmoqda. Ushbu jarayonlarda fiskal siyosatning iqtisodiy sikllarga moslashuvchanligi, davlat xarajatlarining samaradorligi hamda soliq siyosatining rag'batlantiruvchi mexanizmlaridan foydalanish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Aynan shu omillar moliya tizimini barqarorlashtirishda fiskal siyosatning strategik rolini chuqur o'rganishni taqozo etadi. Mazkur maqolaning maqsadi moliya tizimini barqarorlashtirishda fiskal siyosatning o'rnini ilmiy-nazariy jihatdan asoslash, uning asosiy yo'nalishlari va ta'sir mexanizmlarini tahlil qilish hamda amaliy takliflar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot natijalari fiskal siyosatni takomillashtirish orqali moliya tizimi barqarorligini ta'minlashga qaratilgan ilmiy va amaliy qarorlar qabul qilishda muhim ahamiyat kasb etadi.

ASOSIY QISM

1. Fiskal siyosat va moliya tizimi barqarorligi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik. Fiskal siyosat davlat tomonidan byudjet daromadlari va xarajatlarini boshqarish orqali iqtisodiy jarayonlarga ta'sir ko'rsatish mexanizmi sifatida moliya tizimi barqarorligining muhim omili hisoblanadi. Moliya tizimining barqarorligi davlat moliyaviy majburiyatlarini o'z vaqtida bajarishi, moliyaviy resurslarning samarali taqsimlanishi hamda iqtisodiy subyektlar o'rtasida ishonch muhitining shakllanishi bilan tavsiflanadi. Ushbu jihatlar fiskal siyosatning muvozanatli va maqsadli yuritilishiga bevosita bog'liqdir. Fiskal siyosat orqali davlat iqtisodiy faollikni rag'batlantirishi yoki cheklashi mumkin. Iqtisodiy pasayish davrida kengaytirilgan fiskal siyosat qo'llanilishi moliyaviy oqimlarning faollashuviga va iqtisodiy tiklanishga xizmat qilsa, iqtisodiy qizib ketish sharoitida cheklovchi fiskal choralar moliya tizimidagi nomutanosibliklarning oldini olishga yordam beradi. Shu jihatdan fiskal siyosat moliya tizimini barqarorlashtiruvchi avtomatik va diskretion vositalar majmuasi sifatida namoyon bo'ladi.

2. Davlat byudjeti siyosatining moliya tizimini barqarorlashtirishdagi ahamiyati. Davlat byudjeti fiskal siyosatning markaziy bo'g'ini bo'lib, uning muvozanatli shakllantirilishi moliya tizimi barqarorligining asosiy sharti hisoblanadi. Byudjet daromadlarining barqaror manbalarga tayangan holda shakllanishi hamda xarajatlarning ustuvor yo'nalishlarga yo'naltirilishi moliyaviy barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Byudjet defitsitining nazorat ostida bo'lishi fiskal intizomni mustahkamlashga xizmat qiladi. Haddan tashqari yuqori defitsit davlat qarzining ortishiga, foiz to'lovlari yukining kuchayishiga va natijada moliya tizimida xavflarning oshishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli fiskal siyosatda byudjet muvozanatini ta'minlash, o'rta va uzoq muddatli byudjet rejalashtirish mexanizmlarini joriy etish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

3. Soliq siyosati va moliyaviy barqarorlik. Soliq siyosati fiskal siyosatning asosiy tarkibiy qismi bo'lib, moliya tizimi barqarorligiga ikki tomonlama ta'sir ko'rsatadi. Bir tomondan, soliq tushumlari davlat byudjetining asosiy daromad manbai sifatida moliyaviy barqarorlikni ta'minlasa, ikkinchi tomondan, soliq yukining haddan tashqari oshishi iqtisodiy faollikning pasayishiga olib kelishi mumkin. Samarali soliq siyosati soliq bazasini kengaytirish, soliq ma'murchiligini takomillashtirish va soliq imtiyozlarining maqsadli qo'llanilishiga asoslanishi lozim. Bu holat nafaqat byudjet daromadlarining barqarorligini, balki iqtisodiyotda sog'lom moliyaviy muhitni shakllantirish orqali moliya tizimi barqarorligini ham ta'minlaydi.

4. Fiskal siyosat vositalarining moliya tizimiga ta'siri (jadval asosida tahlil). Quyidagi jadvalda fiskal siyosatning asosiy vositalari va ularning moliya tizimi barqarorligiga ta'siri umumlashtirilgan.

1-jadval

Fiskal siyosat vositalarining moliya tizimi barqarorligiga ta'siri

	Fiskal vositalar	Ta'sir mexanizmi	Moliya tizimiga ta'siri
1	Davlat xarajatlari	Iqtisodiy faollikni rag'batlantirish yoki cheklash	Likvidlikning oshishi, moliyaviy oqimlar faollashuvi

2	Soliq siyosati	Daromadlarni qayta taqsimlash	Byudjet barqarorligi va investitsion muhit yaxshilanishi
3	Byudjet defitsiti	Moliyalashtirish manbalari orqali	Davlat qarzi va moliyaviy xavflarning shakllanishi
4	Fiskal intizom	Xarajatlar ustidan nazorat	Moliyaviy barqarorlikning mustahkamlanishi

Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, fiskal siyosat vositalari moliya tizimiga turli yo‘nalishlarda ta‘sir ko‘rsatadi. Davlat xarajatlari va soliq siyosati iqtisodiy faollikni bevosita rag‘batlantiruvchi omil bo‘lsa, fiskal intizom va byudjet defitsitini nazorat qilish moliyaviy xavflarni kamaytirish orqali tizim barqarorligini ta‘minlaydi. Ushbu vositalarning o‘zaro uyg‘unlashgan holda qo‘llanilishi moliya tizimini barqarorlashtirishda muhim ahamiyatga ega.

XULOSA

Mazkur tadqiqotda moliya tizimini barqarorlashtirishda fiskal siyosatning o‘rni va ahamiyati ilmiy-nazariy hamda amaliy jihatdan tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, fiskal siyosat davlat moliyaviy resurslarini shakllantirish va ulardan samarali foydalanish orqali makroiqtisodiy barqarorlikni ta‘minlashda hal qiluvchi omil hisoblanadi. Xususan, davlat byudjeti siyosati, soliq mexanizmlari va fiskal intizomning uyg‘un holda olib borilishi moliya tizimidagi nomutanosibliklarni kamaytirishga xizmat qiladi.

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, byudjet defitsitining nazorat ostida yuritilishi va davlat qarzini oqilona boshqarish moliyaviy xavflarning oldini olishda muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, soliq siyosatining rag‘batlantiruvchi va adolatli mexanizmlar asosida olib borilishi byudjet daromadlarining barqarorligini ta‘minlab, iqtisodiy faollikni qo‘llab-quvvatlaydi. Fiskal siyosatning iqtisodiy sikllarga moslashuvchanligi esa moliya tizimining tashqi va ichki zarbalarga chidamliligini oshiradi. Tadqiqot natijalariga asoslanib, fiskal siyosatni takomillashtirishda o‘rta va uzoq muddatli byudjet rejalashtirishni kuchaytirish, fiskal intizomni mustahkamlash hamda davlat xarajatlarning samaradorligini oshirish zarurligi aniqlanadi. Ushbu chora-tadbirlar moliya tizimi barqarorligini ta‘minlash va mamlakat iqtisodiy rivojlanishining mustahkam poydevorini yaratishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Musgrave R.A., Musgrave P.B. Public Finance in Theory and Practice. New York: McGraw-Hill, 2014.
2. Keynes J.M. The General Theory of Employment, Interest and Money. London: Palgrave Macmillan, 2018.
3. Blanchard O. Macroeconomics. Pearson Education, 2021.
4. Tanzi V. Fiscal Policy and Economic Restructuring. Washington: IMF, 2019.
5. Mankiw N.G. Macroeconomics. Harvard University Press, 2020.
6. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi rasmiy ma'lumotlari va statistik hisobotlari.
7. Xalqaro Valyuta Jamg'armasi (IMF) fiskal siyosat bo'yicha tahliliy hisobotlari.